

Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Yıldönümü Dolayısıyla :

“ŞARKÎ - ANADOLU MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ MERKEZİ”
KARAR DEFTERİNDEKİ KARARLARIN SURETLERİ

— I —

Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu

Atatürk Üniversitesi'nin, her Fakülteden seçilen Temsilcilerinden kurulu “Türkiye Cumhuriyetinin 50. Yıldönümünü Kutlama Komisyonu”nda Edebiyat Fakültemizin Temsilcisi olarak bulunuyorum. Bu yüzden, gerek bu Fakültenin “Araştırma Enstitüsü” çalışmalarında, gerekse adı geçen “Komisyon”un bana verdiği derleme işlerinde görevli bulunduğumdan, Ankara, İstanbul ve Sinop (Dr. Rıza Nur Kütüphanesi) şehirlerimiz ile, Erzurum içinde de “belgeleri görme ve mikro-filmlerini aldırma” ile uğraşıyorum. Bu arada, elime çok değerli ve şimdiye kadar varlığı bile bilinmeyen bir “Karar Defteri” geçti. Bu defter, 16X20,4 santim boyunda ve 19 satırlı bir ilkokul defteri olup, merhum Erzurum’lu Mehmet Cevat Dur-sunoğlu’nun elyazısı ile ve mor mürekkeple yazılmıştır. Kırmızı kapaklı ve 40 sahifeli olup, baştan 21 sahifesi yazılıdır. Defterin ön kapağı içinde mavi kurukalemle rahmetli M. Kemal Atatürk’ün eliyle, “*ihtilâfâta âid esâslar var*” ibaresi yazılmıştır.

Defter, “*Vilâyâti Şarkıye Müdâfaai Hukuukı Milliye Cemiyeti*” ile “*Tırabzon Muhafazai Hukuukı Milliye Cemiyeti*”ne mensup Kazâ Temsilcilerinin yaptığı 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 Erzurum Kongresi’nin son günü, adı geçen Cemiyetlerin birleştirilmesiyle kurulan “*Şarkî-Anadolu Müdâfaai Hukuk Cemiyeti*”nin “*Erzurum Hey’eti Merkeziyyesi Karar Defteri*”dir. Bu defteri, “Erzurum Turizm ve Tanıtma Derneği Başkanı” sıfatı ile “Erzurum Kongresi”nin 50. Yıldönümünü Kutlama Komitesi”nde çalıştıktan ve o zaman hayattaki Erzurum Kongresi Murahhaslarından beş zâttan üçünün 23 Temmuz 1969 da Erzurum’a gelip, “Şeref Misafiri” olarak kaşılanmaları ve o gece Erzurum-Halk Eğitimi Merkezi Salonunda anlattıkları 50 yıl öncesine âit hâtıralarının banda alınmasından iki ay sonra, Ankara’da Çankaya “Cumhurbaşbakanlığı Arşivi - Atatürk Arşivi” bölümünde “A III/2, D(osya) 13, F(iş) 3” te bularak, önce suretini, bu yıl da mikro-filmini aldım.

Bu çok değerli “*Karar Defteri*”nin, Cemeyitin Kâtibi sıfatı ile M. Cevat Dursunoğlu Bey’in eliyle yazıldığını görünce, o zaman son aylarını yaşayan ve Ankara’daki evinde rahatsız olup, damadı Hırslı Dr. İbrahim Budak Bey’in devamlı kontrolü altında bulunan merhumu, 10 Ekim 1969 günü evindeki son ziyaretimde, bu defterin nasıl olup da Erzurum’dan Çankaya-Atatürk Arşivi’ne götürüldüğünü ve bu defterdeki kararlar altında imzaları bulunan azânın kimler olduğunu, sordum. Karsın Son Kurtuluşundan sonra şehirde ilkokulların açılışında Maarif Emini olarak vazife gördüğünden beri âile dostumuz olan merhum, o gün bana, damadı Dr. İbrahim Budak Bey’in yanında, şunları söyleyerek, not ettirmişti :

“— O Kırmızı Kaplı Karar Defteri’ni, nereden buldunuz? Bunun varlığını ve şimdiye kadar kaldığını, sizden duyarak, çok sevindim. O zaman, yeni kurtulmuş bulunan Erzurum’da, Mütarekenin kara günlerinde, İstanbul’dan daha iyi kırtasiye gelmediğinden, ancak böyle bir defteri bularak, Şarkî-Anadolu Müdafaa Hukuk Cemiyeti’nin Erzurum Hey’eti Merkiziyesi Karar Defteri yapmıştık. O zaman ben, 28 yaşındaydım; Kanuna göre, 30 yaşımı doldurmuş olmadığımın, Milletvekilliğine adaylığımı koymadım. Erzurum Hey’eti Merkeziyesi’nden yaşları müsait olan Süleyman Necati (GÜNERİ) ve Hüseyin Avni (ULAŞ) Beyler, adaylıklarını koyduktan sonra, İdare Hey’etinden ayrıldılar. Onlar ayrılmadan önce İdare Hey’eti, Eylül 1335 ortalarına kadar, şu on kişiden kurulu idi :

“1- Mütakaîd Binbaşı Edirneli *Süleyman Bey*, Başkan idi; 1925 ten az önce Kars’taki bir akrabası yanında, sonsuz (evlâdsız) olarak öldü;

2- Kılıklı Muallim ve Konya Hukuk Mektebi Mezunu, “Albayrak” Gazetesi Başyazarı ve Albayrak Mektebi Müdürü *Süleyman Necati GÜNERİ*;

3- Erzurum-Künbet köylü Genççağazâde Avukat *Hüseyin Avni ULAŞ*;

4- Emekli Binbaşı Erzurum’lu Kazanasmazzâde “Küçük” lakaplı (“Büyük” lakaplısı, Kolordu Kurmayı Kâzım Dirik idi) *Kâzım YURDALAN*;

5- Erzurum Vilâyet Evrak Müdürlüğünden Emekli *Maksud KAPIKAYA*;

6- Erzurum’lu Kırbaşzâde *Mehmed Fevzi KIRBAŞ*;

7- Erzurum’lu Saidefendizâde *Mes’ud ÇANKAYA*;

8- Erzurum’lu Nâmıkefendizâde (eski vakıfnâmelerde: Kazâzzâde) *Ahmed Mümtaz ERVERDİ*;

9- Emekli Baytar Erzurum’lu *Ahmed Nedim DAMAR*;

10- İdare Hey’eti Kâtibi Mes’ulü olarak da, ben (*Dursunbeğzâde Mehmed Cevat DURSUNOĞLU*)”.

“1925 te Erzurum’daki *Şapka Hâdisesi* üzerine Ankara’dan gelen bir *Müfettiş*, bizlerin elimizdeki Kongre zamanına âit bütün evrak ile, bu defteri de alıp,

götürdü. Demek ki, Karar Defterimiz, kaybolmamış, Gazi Hazretlerine intikal etmiş; ondan da millete maledilmiş. Siz bana, bu Defterin sağlam kaldığını haber vermekle, hâtıralarımı tazelediniz...”

*

Gerçekten de, bu Defter’de Erzurum Mebusları nâmzedi Süleyman Necati ve Hüseyin Avni Beylerin imzası, 15 Eylül 1919 daki IX. İctimâdan sonrakilerin altında bulunmadığı gibi, “14 Teşrinievvel” (Ekim) den sonra da bu iki zâtın adı, Kararlarda geçmiyor. Çünkü, her ikisi de, Son Osmanlı Mebuslar Meclisine Erzurum Temsilcisi olarak seçiliyorlar. Defterdeki ay-gün tarihleri, “efrenci/gregoryan” olduğundan, şimdikine uyar. Bu Defter’deki bütün “İctimâ”larda verilen Kararların suretlerini, kilişeleriyle birlikte sunuyoruz (/s.1/, sahife 1 demektir ve devamına da, böylece işaret ediyoruz):

/s.1/

Bismillâh (remizle)

BİRİNCİ İCTİMÂ‘

14 Ağustos 335 (1919)

1- Hey’eti Temsiliye A’zâlığı’na Kongrece intihâb olunan (Erzurum’lu Nâibzâde Hoca-) *Râif Efendi*’den inhilâl eden *Erzurum Hey’eti Merkeziyyesi Reisliği*’ne, (Edirneli) *Mütekaaid Binbaşı Süleyman Beğ*’in intihâbı, takarrur eyledi. (İmzalar): *Mes’ûd, Süleymân Necâti, Maksûd, Kâzım, Süleymân, M. Cevâd, Ahmet Mümtâz.*

İKİNCİ İCTİMÂ‘

Re’is: *Süleyman Beğ, A’zâ: Kâzım, Fevzi, Necâti, Mes’ûd, Hüseyin, Cevâd Beğler* (mevcut bulunanlar)

16 Ağustos 335 (1919)

1- Me’mûriyeti mahsûsa ile gönderilen terkhis edilmiş İhtiyât-Zâbitanına, onar banknot ve Efrâda beşer banknot verilmesi karârgâr olmuştur.

M. Cevâd, Mes’ud, Süleyman Necâti, Kâzım, Mehmed Fevzi, Süleyman, Hüseyin Avni, Ahmed Mümtâz.

/s.2/

ÜÇÜNCÜ İCTİMÂ‘

17 Ağustos 335 (1919)

(Cemiyetin yayınladığı) “Albayrak” gazetesinin (PTT Umum Müdürü Refik Hâlid KARAY’ın gizli emrine uyan Posta Memurlarınca engellenmesi, yüzünden) icâb eden yerlere gitmediği, ‘indettahkîk analaşıldığı, fîmâ -ba’ad, Cem’iyet tarafından posta paketi şeklinde ve yâhûd mazrûfen gönderilmesi; ve gazeteden, her intişâında yüzelli nüshanın, matba’aya mâl-olduğu, fi’âtdan Cem’iyet’e teslimi, karârlaşdırılmıştır.

M. Cevâd, Ahmd Mümtâz, Maksûd, Mes'ûd, Hüseyin Avni, Mehmet Fevzi, Kâzım.

19/20 Ağustos 335 gecesi memleket münevverânının celbi ile, ma'ârif mes'e-lesi hakkında bir karâr ittikhâzı, karârgîr olmuşdur.

Mes'ûd, M. Cevâd, Ahmet Mümtâz, Hüseyin Avni, Mehmed Fevzi, Kâzım, Maksûd.

DÖRDÜNCÜ İCTİMÂ' 21 Ağustos 335 (1919)

Erzurum târîkhiinde bir mevki'i mahsûsu bulunan *Mustafâ Kemâl Paşa*'dan, Şehrimizin Hemşehriliği'ni kabûl etmesi için, bir Hey'eti Mahsûsa i'zâmile, bu husûsun Müşârün-İleyh'den istirhâmı karârgîr oldu.

M. Cevâd, Ahmed Mümtâz, Hüseyin Avni, Maksûd, Süleyman, Kâzım, Mehmed Fevzi.

/s.3/ *Bismillâh* (remizle) 21 Ağustos 335 (1919)

BEŞİNCİ İCTİMÂ'

18 Ağustos 335 târihli ve mahrem işâretli Hey'eti Temsîliyye'nin (ki, 29 Ağustos 1919 da Erzurum'dan Sivas'a hareket edeceklerdir) tahrîrâtının İkinci Mâdde-si'ne, âtîdeki tedbîrin vâridi hâtır olduğu cevâbı verilmesi, takarrur eyledi(1):

Posta ve Telgraf Müdüri Umûmîsi'nin (Refik Hâlid KARAY'ın) hareketi vâki'ası, Kaanûnı Esâsi ile mahfûz masûniyyeti muhâbereyi ve bu sûretle milletin en tabi'î hukuukundan birini ihlâl eylemiş ve bu; memleketin sukuutu karşısında, bütün efrâdi milletin yek-dil ve yek-âmâl olması lâzımgelen bir zamânda, ittihâdi umûmiyi ta'kîme ma'tûf bir teşebbüsü mühînâne mâhiyyetinde görülmüş olduğundan, keyfiyyetin evvelâ her tarafda müttehiden ve kat'î bir lisânla Hükûmet'e ka(r)şu protesto edilmesini; ve bu cürmün mürtekibi olan *Refik Hâlid Beğ*'in, Kaanûn'a teslim olunmasının, ve milletin ârzûyi meşrû'una hürmetlerinden dolayı 'azl-edilmiş olan *Sivas ve Erzurum (PTT) Me'mûrları*'nın i'âdei me'mûriyyetlerinin taleb olunması; ve bu mürâcâ'at, mu'ayyen bir müddet zarfında kabûl ve is'âf edilmediği takdirde, iş'âri âlileri vechile, muhâberâtın bil'umûm merâkizde ve 'ayni zamânda kat'ı lâzımgeleceği.

M. Cevâd, Ahmed Mümtâz, Hüseyin Avni, Maksûd, Süleymân, Mes'ûd, Kâzım, Mehmed Fevzi.

(1) Bundan sonraki asıl metin, Sayın Prof.Dr. Sıtkı BAYKAL'ın, 1969 da Ankara'da basılan "*Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*" adlı kitabında (s. 28-29), DTCF. "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi-Vesika No: 38/4308" den "Cevat Dursunoğlunun elyazısı ile, İdare Hey'eti Azaları tarafından imzalanmış müsvedde"den alınarak, neşredilmiştir; fakat imzalar-dan Fevzi/"Nuri" ve Mümtâz/"Muhtar" okunmuştur.

Karakilise (Karaköse)den *Kağızman Ahâlisi* nâmına üç imzâ ile gelen ve *Ermeniler*'in katli'âmlarından şikâyeti hâvî telgrafnâme üzerine, uzun uzadıya müzâkerât cereyân ederek, bervechi âti husûsât takarrur eyledi:

1- *Kağızman* civârında bulunan *Ahâli İslâmiyye* nezdine şimdilik, *İstiltâ'ât Encümeni*'nin intihâb edeceği birkaç zâtın yedine, bu husûs için takarrur edecek bir *Program*'la i'zâmı.

2- *Oltu* taraflarından (oradaki yerli "Millî İslâm Şûrâsı" teşkilâtı ve Milislerini görerek) avdet eden (Küçük)-*Kâzım Beğ'in Raporu* ile, *Elviyei-Selese*'nin (Kars-Ardahan-Batum'dan ibaret Üç-Sancak Türkleri'nin) müttehid bir teşkilât etrâfında toplanabilmesi; ve bu sûretle, gerek hâlihâzardaki *Ermeni Mezâlimi*'ne mümâna'at ve müstakbel vaz'iyet hakkında hâtıra gelen teklifâtın, *Hey'eti Temsilliyye*'ye 'arzı.

3- Sedd-edilen mekâtibin, milletçe esbâbi güşâdınının te'mîni husûsu tezekkür edilmek üzere, Memleket Münevverânından mürekkeb bir Hey'et'in, 2 Eylül 335 Salı Gecesi, Cem'iyyet binâsında ictimâ'a da'vet edilmeleri, karârgâr oldu.

M. Cevâd, Mes'ûd, Kâzım, Mehmed Fevzi, Süleymân, Ahmed Mümtâz.

Re'is: *Süleymân Beğ, A'zâ: Kâzım, Hüseyin, Maksûd, Mes'ûd, Cevâd Beğler.*

1- *Cem'iyyet Hademeliği*'ne, bilâhîre râyici beldenin tebedülünde ma'âşî tezyîd veya icâbî hâle göre tenkîs edilmek üzere, şimdilik bin beş yüz gurûş ma'âşla, *Yorgancı Hâlid Ağa*'nın ta'yinine karâr verildi.

2- *Kâzım Beğ'in* (Oltu Sancağı'ndan dönüşünde verdiği) *Rapor*'u kırâ'at edilerek, mevâddının gelecek ictimâ'da münferiden müzâkeresile, icâbının ba'dettezekkür karârlaştırılması takarrur eyledi.

M. Cevâd, Mes'ûd, Kâzım, Mehmet Fevzi, Süleymân, Ahmed Mümtâz.

Re'is: *Süleymân Beğ, A'zâ: Ahmed, Kâzım, Maksûd, Necâti, Mes'ûd ve Cevâd Beğler.*

Sivas'da mün'akıd *Umûmî Kongre* tarafından '*Atabei Hilâfet-pehâniye* 'arz-edilen telgrafın keşidesine, *Dersa'âdet* (Istanbul) *Hükûmeti Merkeziyyesi*'nin (Damad Ferid Paşa Hükûmeti'nin) mümâna'ati üzerine, Cem'iyyetimiz tarafından

mâvaka'ın, *Süddei Seniyyei Hilâfet-penâniye* 'arzile, *Zâti-Şâhâne* ile, milletin i'timâdı tammını hâiz zevâtdan müteşekkil yeni bir *Kabine*'nin teşkilinin, telgrafla istirhâmına karâr verildi.

M. Cevâd, Mes'ûd, Ahmed Mümtâz, Kâzım, Süleyman, Mehmed Fevzi.

/s.7/

DOKUZUNCU İCTİMÂ'

15 Eylül 335 (1919)

Re'is: *Süleymân, Beğ, A'zâ: Ahmed, Maksûd, Kâzım, Hüseyin, Necâti, Cevâd Beğler.*

1- Kazalarda ve Nevâhîde *Nizâmnâme* mücibi yapılacak teşkilâtın icrâsı içün, masârıfı zarûriyyeleri Cem'iyet tarafından tesviye edilmek üzere, Kazâ ve Nâhiye'nin vüs'at ve ehemmiyetine göre, birer-veyâ ikişer zâtın gönderilmesi karârgîr olmuştur.

M. Cevâd, Ahmed Mümtâz, Mehmed Fevzi, Kâzım, Süleymân,

ONUNCU İCTİMÂ'

17 Eylül 335 (1919)

1- Memleketimize gelecek olan (General HARBORD Başkanlığında, tahkikata memur) *Amerika Hey'eti*'le görüşecek olan Memleket Eşrâfî'nin, 18 Eylül 335 de Cem'iyet merkezine celb ile, verilecek cevâbların hutûtu umûmiyyesinin takarruru, karârgîr olmuştur.

M. Cevâd, Ahmed Mümtâz, Memed Fevzi, Kâzım, Süleyman.

—Sonu var—

